HARTMANN, Hermann Eduard, maalija ja puulõikaja, sünd. 20. VII 1817. a. Tartus, omandas kunstilise hariduse alguses maalija Aug. M. Hageni juures kodulinnas, siis 1836.—40. a. Düsseldorfis ja Münchenis. Asus 1845. a. Tartu, kus 1857. a. valiti Õp. E. S.-i muuseumi konservaatoriks, missugust ametit pidas ligi veerandsada aastat. Suri sealsamas 26. XII 1880. H.-i kunstiline toodang koostub peamiselt paaristkümnest portreest ja arvurikkaist puulõikeist; viimastest, mis kujutavad oma enamuses vaateid Tartust, Narvast, Riiast ja nende ümbrusest, ilmus suur osa »Postimehes«, Eesti rahvakalendrites ja Läti ajakirjas »Pasaule«. Teaduslikult on tähtis H.-i poolt kokkuseatud ja puulõikepiltidega varustatud Õp. E. S.-i kogude kirjeldus, avaldatud Verh. VI (1871).

SB GEG 1880, 1881; Neumann, Lex.

A. V.

HARTNACK (Hartnaccius), Daniel, sünd. 20. XI 1642 Pommeris, surn. pastorina Bramstädtis 1708. Tema töist on nimetada »Kurtzer Entwurff Liefflandischer Geschichte . . .« (Hamburg, 1700, 252 lk.), mis on vanemaid teoseid liivi ajaloo alalt.

Recke-Napiersky II; Beise I.

R. K.

HARUSIN, Aleksei, sünd. Moskvas 29. II 1864, lõpetanud Moskva ülikooli matemaatikateaduskonna, oli 1891. a. oktoobrist 1895. a. märtsini Eestimaa talurahva-asjade komisjoni sekretär. Hiljemini teenis H. riigikantseleis väljarändamis-peavalitsuse juhataja abina, Bessaraabia kubernerina, siseministri abina ja nimetati lõpuks senaatoriks. Avaldanud rea töid statistika, arheoloogia ja filoloogia alalt, m. s. ka põhjapaneva agraarstatistilise uurimuse „Крестьянское землевладѣніе въ Эстляндской губерніи по даннымъ 1892—94 гг." (Ревель, 1895). Selles, vene teadusteakadeemia poolt Uvarovi-preemiaga kroonitud teoses annab H. Eesti kubermangu statistikakomitee andmete põhjal ülevaate meie väikemaaomanduse eri liikide (talu- või popsikoht omanduse või rendi alusel jne.), suuruse ja maa omamissuhete ajaloolise kujunemise, eriti talude päriseks ostmise, kohta, võrreldes samal ajal Eesti kub. talurahva maaomanduse suhtelist suurust ja rahvastiku maaga küllastumise astet Vene sisekubermangude omaga.

Elulool. teated T. Vareselt. — Vrdl. E. v. Bodisco, Eine neue Publikation über den bäuerlichen Grundbesitz in Estland (B. M. 42., 335—45).

P. T.

HASSE (Leporius), Zacharias, esimesi usupuhastuse kuulutajaid Tallinnas, tuli Preisist Tallinna arvat. a. 1520, oli esmalt kaplaniks (abiliseks) Oleviste kirikus, kus mõne aja pärast (vahest juba 1523. a.) H. jutlused kujunesid evangeeliumiusu laadilisteks. Selle tagajärjel nõudis kogudus H.-t peaõpetajaks senise kirikhärra asemele, ja kui Oleviste kiriku patroon, Tallinna Mihkli naisklooster, sellega nõus polnud, määras kogudus ise H. »evangeeliumi karjaseks (pastoriks)« kevadel 1524, mille järel senine kirikhärra ametist loobus. — Katoliku aja lõpul oli m. s. ka Oleviste kirikus hakatud eestikeelseid jutlusi pidama; neid jätkati arvat. ka siis, kui koguduses evangeeliumi hakati kuulutama. Küsitav on aga, kas ka H. eesti keeles on jutlustanud ja selleks eesti keelt õppinud. 1524—29 oli Oleviste kirikus diakoniks Hermann Marsow (vt.), kes oma tüli tagajärjel Tallinna õpetajatega, m. s. ka H-ga, rae poolt tagandati. Peale Marsowi esineb H. kaastöölisena dets. 1527 veel kaplan Joachim Lemcke. — H. teeneks tuleb lugeda veel Joh. Lange (vt.) koostatud koguduse korralduskava läbivaatamine ja parandamine (a. 1524, ühes Marsowiga), mis siis lõplikul kujul raele esitati nime all »Kristliku korra kava kiriklikus valitsuses« (algkiri Tallinna linna-arhiivis, kus leiduvad ka mõned H.-le kuulunud, tema märkustega varustatud inkunaablid). — H. suri Tallinnas a. 1531 katku.

Mon Liv. Ant. I, 193, (Th. Hiärne kroonika); G. Carlblom, Entwurf zur Kirchen- u. Religions-Geschichte Esthlands (1850), lk. 2, 3; F. Bienemann, Die Anfänge unserer Reform. (B. M., 29., 440 jj.); Beiträge IV, 69, VII, 79; Paucker, Geistl. 334; Arbusow, Geistl., III Nachtrag (1913), lk. 77; Arbusow, Einf. d. Ref. (vt. register); Usupuhastus eestlaste maal (1924), lk. 30 j., 37 j., 87, 91.

O. S.

HASSELBLATT, Arnold, ajaloolane ja Balti-Saksa ajakirjanik, sünd. 4. III 1852 Kambja kirikumõisas praosti pojana, õppis 1870—74 Tartu ülikoolis ajalugu, (prof. H. Ulmanni, R. Hausmanni ja A. Brückneri j.). Läks peale Tartu ülikooli lõpetamist 1875. a. Göttingeni edasi õppima (Georg Waitz'i j. t. õpetl. j.), kust 1876. a. kodumaale tagasi tuli ja »Neue Dörptsche Ztg'i« teiseks toimetajaks astus; 1888. a. saadik selle, 1897. a. »Nordlivländische Zeitung'iks« ümbernimetatud lehe peatoimetaja kuni 1914. a. sügiseni, mil leht ilmasõja puhkemisel suleti. H.-i toimetusel ilmus leht, mis asutamisel kavatsetud Balti-Saksa vabameelsemate ringkondade häälekandjana, alalhoidlikus vaimus, esinedes seniste positsioonide kindla kaitsjana. 1918. a. dets. kuni 24. XII 1918. a. ja 16. I 1919. a. kuni lehe kinnijäämiseni 1920. a. juunikuul toimetas H. »Dorpater Zeitung'it«. 1920. a. septembrist saadik on H. Tartu linna-arhivaar. — H. on paljudes seltsides, m. s. 1876. a. saadik Õp.